
Mooie resultaten expertmeetings Schooldomein en Ruimte OK

De kansen van krimp

Schooldomein en Ruimte OK organiseerden een aantal expertmeetings op de NOT 2015 rond vier actuele thema's: Krimp en leegstand, de leeromgeving 2020, het goede schoolgebouw en duurzaamheid en nieuwe financieringsconstructies. De resultaten zijn samengevat in drie opeenvolgende artikelen. Hierbij de eerste bijdrage: de kansen van krimp!

Tekst: Marco van Zandwijk en Sibö Arbeek

Nederland krimpt en dat is in een aantal regio's al lang voelbaar. Krimp levert grote problemen op, bijvoorbeeld waar het gaat om de leefbaarheid van dorpen. Is onderwijs dan nog een basisvoorziening? Op de NOT 2015 gingen experts met het thema aan de slag en de problematiek is voor de uitgenodigde experts allemaal herkenbaar. Ton Bavinck is bestuursmanager bij de Stichting Logos, waaronder veertien scholen vallen die in drie gemeenten en twee provincies liggen: "Naast basisonderwijs bieden we ook ZMOK, VSO, een praktijkschool en een tienercollege aan. Onze scholen hebben een omvang tussen de 60 tot 650 leerlingen en we hebben meerdere locaties die krimpen. Dat vraagt om een nieuwe bestuurlijke benadering." Maarten Bomans, directeur van obs Deldenerbroek en obs Azelo, reageert: "Wij zitten middenin die discussie. Obs Deldenerbroek is een kleine school die binnen de gemeente Hof van

Twente valt. De gemeente heeft een scholenvisie geschreven waarbij de kleine scholen ook zijn meegenomen en onze Stichting Openbaar Primair Onderwijs Hof van Twente gaat binnenkort met alle scholen in gesprek. En wij zijn een school die krimpt." Zijn leerkracht Minie Sigger vult aan: "Onze school ligt in een buitengebied in een prachtig verbouwd gebouw aan het kanaal. Daar ligt het niet aan. We hebben dit jaar 31 leerlingen en groep 1 heeft nog maar twee leerlingen. Wie nog kinderen over heeft is van harte welkom. Welke strategie moeten we volgen?"

Gebiedsgerichte samenwerking

Frank Neefs reageert scherp als directeur van het Zwin College in Oostburg: "Het verhaal van krimp gaat over heel veel meer dan alleen het onderwijs. Krimp is voor ons niets nieuws in Zeeuws-Vlaanderen; we hebben er al vijftien jaar mee te maken. De komende jaren moeten we rekening houden met 20 procent minder instroom. De dichtstbijzijnde school ligt op 35 km afstand, dus concurrentie kennen we niet. Dat betekent dus dat we het alleen reddend als we gaan samenwerken, want alleen red je het niet. Betrokken scholen, maatschappelijke organisaties en gemeenten zullen de handen ineen moeten slaan. Mijn advies is om niet perse open te willen blijven, maar de samenwerking te zoeken. Je hoort vaak dat de leefbaarheid minder wordt wanneer de laatste basisschool wegvalt, maar overal rijden busjes en dat werkt ook goed." Ingrid de Moel van Bouwstenen voor Sociaal: "Uit verschillende onderzoeken blijkt inmiddels dat geluk en woongenot niets met de aanwezigheid van voorzieningen te maken heeft. ▸

"We gaan het alleen redden als we gaan samenwerken, want alleen red je het niet."

Deelnemers Expertmeeting

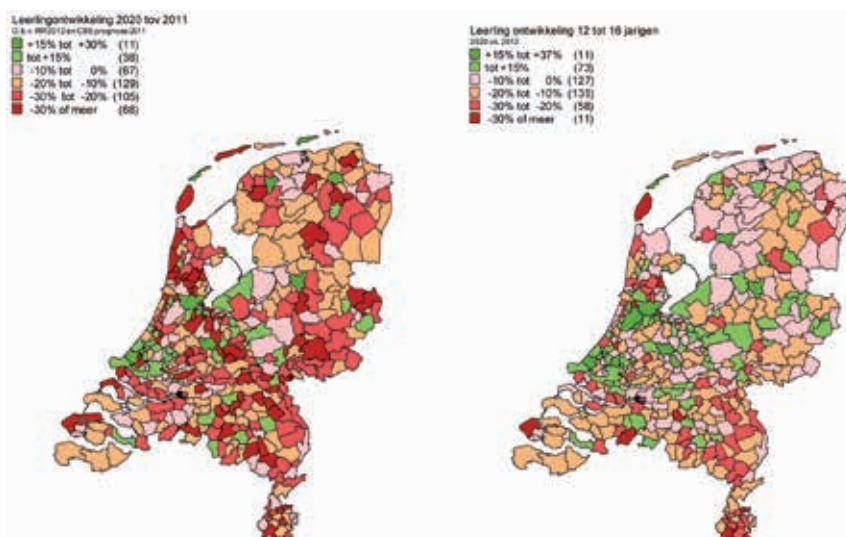
• Schoolbestuur Zwin College	Frank Neefs
• Bouwstenen voor Sociaal	Ingrid de Moel
• Stichting LOGOS	Ton Bavinck
• Peter van Aarsen Architect	Peter van Aarsen
• BNA Onderzoek	Jutta Hinterleitner
• Daltonschool De Vliegers	Stéphanie van Noordt
• Movare	Ad Meisen
• Gemeente Stadskanaal	Gerrit Hidding
• OBS Deldenerbroek en OBS Azelo	Maarten Bomans
• OBS Deldenerbroek en OBS Azelo	Minie Sigger
• Scholen van Morgen	Peter van Loon
• ICSadviseurs	Sibö Arbeek

“Misschien moeten we onderwijs niet als een gebouw, maar als een dienst gaan zien.”

Tegelijkertijd blijkt ook dat grootschalig concentreren niet altijd de beste oplossing is. Je moet dus voor elke situatie maatwerk bieden. Nabijheid blijft van belang, zeker in het primair onderwijs, maar uiteindelijk gaat het er om of je de kwaliteit van het onderwijs kunt blijven garanderen. Zes kinderen in groep 1 tot en met 3 schuurt tegen de rand aan van wat pedagogisch nog verantwoord is. Tegelijkertijd hoef je met gepersonaliseerd leren niet meer in groepsgrootten

te denken.” Frank reageert: “Leeftijdsgenoten in je nabijheid zijn natuurlijk wel belangrijk, maar je moet over je eigen schaduw heen durven stappen en het gesprek met andere besturen aangaan. Wij gaan naar 4.500 leerlingen in heel Zeeuws-Vlaanderen. Waar het kan organiseren we het onderwijs nabij, maar techniekonderwijs hebben we bijvoorbeeld centraal geregeld, omdat de techniekafdelingen te klein werden. En waarom zou een vakdocent niet tussen de locaties kunnen reizen?” Ton Bavinck knikt: “Als er geen kinderen zijn houdt het op, zo realistisch moet je wel zijn. Wij hebben als gezamenlijke schoolbesturen met de gemeente Lingewaal een partnership afgesloten, waarbij de besturen samenwerken, maar onderwijs wel als een basisvoorziening in de kern zien. Door samen te werken houden we in elk dorp een cluster van voorzieningen in stand.”

Krimp en gebouwen

Stéphanie van Noordt, adviseur krimp en bestuurslid Daltonschool in Middelharnis, deelt haar bevindingen: “Samenwerking is inderdaad onontbeerlijk. De urgentie en voelbaarheid van krimp onderstrepen het belang om op meerdere niveaus en over de gemeentegrenzen heen te werken. Scholen hebben daarbij vaak een regionale voedingsfunctie. Vervolgens dient

de vraag zich op, op welke manier gebouwen daarin een rol dienen te spelen. Het kijken naar de toekomst kan daarbij helpen. Wat is er dan nodig? Hoe kan je daar vanuit de huidige situatie naar toe werken?”

Architect Peter van loon ziet dat vanuit krimpscholen vaak brede scholen en MFA's ontstaan: “Ik vind dat minder dan 80 leerlingen problematisch wordt. Heb je dan nog wel een eigen gebouw nodig of moet je anders naar de opgave kijken? Je moet de discussie dan breder trekken en met het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties aan de slag gaan. Individueel kun je het probleem van krimp niet oplossen. En die discussie moet je vanuit de kansen die er zijn voeren. Waarom zou je een schoolgebouw met veel geld stand alone in stand willen houden, terwijl je weet dat het niet meer aan gaat trekken? In Kulturhusen of MFA's vind je vaak mooie ontmoetingsruimten voor het hele dorp. En denk ook eens aan de personele kant. Dat is de grootste kostenpost, terwijl daar heel veel te winnen valt. Denk aan kinderopvang of zorgtaken. Moeten dat allemaal aparte functies blijven? Maak die sprong naar voren, daar zijn het bedrijfsleven en de zorg ook gevoelig voor. In Millingen is een startende tinnengieterij in een MFA gekomen. In plaats van huur betalen ze deels met openstelling en aanwezigheid. Daardoor kan de bibliotheek weer

langer open blijven en dat komt weer ten goede aan de gemeenschap. Bovendien zit die tinnengieterij nu mooi centraal in het dorp en dat trekt weer bussen met bejaarden die graag willen zien hoe een tinnengieterij werkt. Dat bedrijf zat eerst ergens achter op een bedrijventerrein. Een mooi voorbeeld van de nieuwe diensteneconomie.” Frank Neefs vult aan: “Je moet zelf de boer op en zeker niet alleen op de gemeente blijven wachten. Wij hebben met allerlei ►

Top 5 adviezen omgaan met Krimp:

Frank Neefs: Ga samenwerken, want alleen red je het niet.

Ingrid de Moel: Misschien moeten we onderwijs niet als een gebouw, maar als een dienst gaan zien.

Ton Bavinck: Door de samenwerking tussen gemeente en besturen behoudt elk dorp een basisniveau aan voorzieningen.

Stéphanie van Noordt: Door persoonlijke vormen van leren (personalized learning) komt ook de kleine scholen discussie in een ander daglicht te staan.

Gerrit Hidding: Kom los van het denken in functies zoals wij die nu nog kennen.

**"Multi-
functioneel
denken lijkt
gemakkelijk,
maar in de
praktijk is er
weinig markt
voor verhuur."**

partijen een notitie geschreven om samen te werken. Ook met sportverenigingen die naast de school lagen en ook weer problemen met teruglopende leden hadden. Dat werd een manifest waar de gemeente heel blij mee was. Dat willen ze nu faciliteren en ondersteunen. Mijn advies is om elkaar vooral op te zoeken en met elkaar aan de praat te raken. En begin niet te snel met het afsluiten van een convenant, want dan sla je de discussie dood."

Onderwijs als een dienst

Door persoonlijke vormen van leren (personalized learning) komt ook de kleine scholen discussie in een ander daglicht te staan. Stéphanie van Noordt: "Hoe maak je het aan te bieden onderwijs aantrekkelijker? Moeten wij het denken in gebouwen niet veel meer los laten? Wat kan er worden geleerd van andere sectoren zoals het bedrijfsleven of de zorg? Verlies daarbij het sentiment niet uit het oog en maak het praktisch." Ingrid de Moel: "Ik vind het een uitdaging om over deze ontwikkelingen na te denken. Vaak wordt er teveel nadruk op de exploitatie gelegd, waarbij het om de grote getallen gaat. Tegelijkertijd is de trend dat steeds meer in huis en dichterbij de mensen komt. Dan kom je wel uit op een combinatie van functies die iets toevoegen aan wat er nu is. De regelgeving beperkt die processen vaak en dat maakt dat er nog een lange weg te gaan is. Misschien moeten we onderwijs niet als een gebouw, maar als een dienst gaan zien. Een dienst die je locatieonafhankelijk op bepaalde momenten en op verschillende plekken kunt aanbieden. Dan kom je wel uit op een

combinatie van functies, maar uiteindelijk gaat het erom dat kinderen overall kunnen leren. Dat is de essentie. Mogelijk kunnen krimp scholen ook eens over hun eigen onderwijsconcept nadenken. Scholen met vernieuwende concepten doen het vaak beter."

Krimp is de nieuwe groei

Jutta Hinterleitner is programmamanager bij BNA Onderzoek: "Krimp reikt verder dan het onderwijs alleen. BNA Onderzoek deed in 2013 onderzoek naar de mogelijkheden voor krimp in het Noorderland. Eén van de conclusies was dat je krimp niet vanuit het onderwijs zelf op lokaal niveau moet willen oplossen. Het kan helpen te zoeken naar raakvlakken die buiten het onderwijs liggen. Wat kunnen sportverenigingen, de lokale buurtsuper of maatschappelijke functies hierin betekenen?

De ervaring leert dat daar waar de urgentie hoog is ruimte ontstaat om dingen anders te gaan doen." Sibö Arbeek, partner bij ICSadviseurs reageert: "Krimp moet worden opgevat als de nieuwe groei. Ik hield eens een presentatie voor een groep van corporaties en zorgaanbieders. Hoezo krimp, reageerden ze; we groeien alleen maar. Dus krimp in het onderwijs dwingt tot het maken van keuzen, die aan de andere kant ook weer kansen bieden. De oplossing ligt niet altijd in het bestaande vastgoed. We moeten dus leren op een andere manier naar de gebouwen te kijken."

Anticiperen op andersoortig gebruik

Gerrit Hidding is beleidsambtenaar bij de gemeente Stadskanaal: "Om multifunctionaliteit en optimaler

gebruik van deze gebouwen te realiseren is op andere terreinen nog wel een ontschotting nodig. Om op andersoortig gebruik te kunnen anticiperen, moet je voorkomen dat je vanuit de gemeente de schoolbesturen te veel gaat opleggen. Kom los van het denken in functies zoals wij die nu kennen.” Maar zitten scholen wel te wachten op al die multifunctionaliteit? Ad Meisen, stafadviseur Facility Management bij onderwijsstichting Movare in Limburg, reageert: “Multifunctioneel denken lijkt gemakkelijk, maar in de praktijk is er weinig markt voor verhuur. Voor de leerlingen en hun ouders is het belangrijk dat onderwijs van voldoende kwaliteit bereikbaar en betaalbaar is. Onze scholen kampen met een grote normatieve leegstand. In de komende jaren zullen wij van 60 naar 45 gebouwen gaan. Het optimaliseren van de bestaande gebouwen heeft de komende jaren dan ook de hoogste prioriteit. Krimp gaat daarbij doorgaans sneller dan de doorlooptijd van een project. Bij het (ver)bouwen van scholen moet je daar al direct op anticiperen. En soms moet je slopen om weer nieuw te kunnen bouwen. Want de opgaven van morgen stellen weer nieuwe eisen aan de huisvesting. Je moet krimp dus innovatief blijven benaderen en niet als een toename van al teveel leegstand.”

Ruimte voor experiment

Sibo Arbeek: “Weerstand tegen het sluiten en verdwijnen van scholen is begrijpelijk maar het kan ook worden gezien als teken van betrokkenheid. Je bent als het ware een nieuwe geschiedenis aan het opbouwen waarin bestaande geschiedenissen een plek moeten

krijgen. Gebouwen zijn weliswaar een middel, maar je moet wel omgevingen creëren die betekenisvol zijn. Kijk dus naar wat een dorp nodig heeft en beschikbaar heeft. Sluit het aanwezige aanbod nog aan op de vraag? Krimp zou veel meer benaderd moeten worden als probleem van de gemeenschap.” Gerrit Hidding reageert: “Zo benaderen wij het ook. Kijk naar welke expertise lokaal aanwezig is en hoe die kan worden ingezet. Wij moeten daarbij gaan denken in termen van community's waarin ook het onderwijs een rol speelt. Creëer de randvoorwaarden voor experimenten met daarin ruimte voor alle partijen.” ◀

Meer lezen?

Hoe ga je effectief om met Krimp? Wat zijn de gevolgen van demografische krimp en welke consequenties heeft deze krimp voor de fysieke leeromgeving? Hoe kan je een negatieve spiraal doorbreken, welke denkrichtingen vormen de basis voor een succesvolle aanpak? Hoe krimp om te buigen tot een groei in kwaliteit? Het omgaan met krimp en buiten de 'eigen' opgave kijken is voor sommige schoolbesturen en gemeenten niet langer wennen, maar onontkoombaar. BNA Onderzoek maakte in 2013 reeds een publicatie met onderzoek naar inspirerende ideeën en ontwerp oplossingen voor toekomstbestendig onderwijs in de noordelijke krimpregio's. Google voor meer informatie op 'BNA Onderzoek Scholen in krimpregio's'.